

ARS ORGANI SLOVENIAE
Orgelska umetnost na Slovenskem

Društvo Jarina Bohinj

Srednja vas 79
c/o Boh. Češnjica 101
4267 Srednja vas v Bohinju

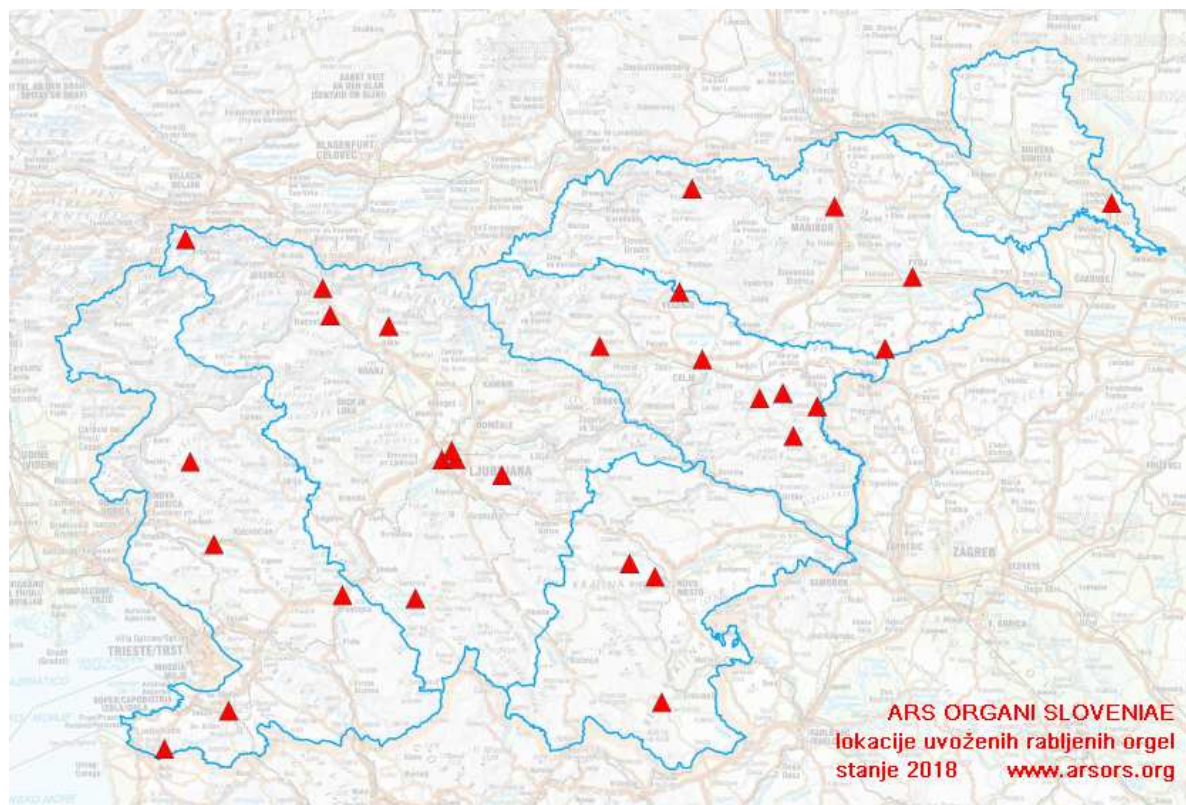
info@jarina.org 031 684 916

DŠ: 16647262 MŠ: 5768586

Mnenje o uvoženih rabljenih orglah

Podatki Ars organi Sloveniae kažejo, da se v zadnjih letih v Sloveniji povečuje število orgel, ki jih kot odslužene ali rabljene uvažamo iz tujine.

Kot nevladna organizacija, ki nam je Ministrstvo za kulturo RS dodelilo status društva v javnem interesu na področju kulturne dediščine, **načeloma ne podpiramo uvozov rabljenih orgel predvsem zato, ker imamo na Slovenskem kakovostno tradicijo izdelovanja orgel**. Poznavanje razmer v tujini pa nam tudi kaže, da dobrih orgel nihče ne odvrže. Če pa jih morda kdo menja iz drugih razlogov, za odstranjen inštrument zahteva primerno ceno. Torej, cena uvoženih orgel – večinoma gre za industrijske izdelke iz 50- in 60-ih let 20. stol. – je pokazatelj njihove kakovosti.

Kljub nestrinjanju s kakršnimkoli uvozom se zaradi že zatečenega stanja in v smislu opozorila morebitnim prihodnjim investitorjem opredeljujemo do naslednjih treh kategorij: 1. postavljene manjše orgle, 2. nameščene večje orgle in 3. vgrajeni uvoženi deli v restavrirano omaro domačega izdelovalca.

1. Postavljene manjše orgle

Problematika načeloma ni velika, ker je takšne orgle mogoče zlahka odstraniti, ko npr. župnija zbere primerna sredstva za nove ali, ob morebitni podpori države ali lokalne skupnosti, za prenavo starih.

Prva kategorija je problematična predvsem zato, ker je vsaj v polovici primerov v Sloveniji prišlo hkrati do odstranjevanja starih zgodovinsko pomembnih orgel, in vseh, ki jim Zakon o varstvu kulturne dediščine dodeljuje status nacionalnega bogastva; za ta zgodovinska glasbila naše orglarske tradicije se kljub verjetnim navodilom pristojnih služb ni našel primeren prostor. V drugih primerih gre za neokusne industrijske izdelke, ki onesnažujejo prostor in tudi ne kažejo nobene oblikovne ustvarjalnosti, ki bi jo morda lahko estetsko tolerirali v prostoru, kjer so nameščeni, sploh pa ne v slovenski orgelski krajini. Tu se bodo morale o svojih dejanjih vprašati tudi nekatere glasbene šole: če namreč z javnim denarjem in/ali denarjem iz šolnin dajejo učencem orgel res za vzor slovensko kakovost, ali morda spodbujajo finančni minimalizem odsluženih glasbil. Primerjave zdaleč ne zdržijo cene klavirja ali harfe, pa tudi manjših glasbil. Ob neprimernih orglah otrok ni mogoče navdušiti.

2. Nameščene večje orgle

Druga kategorija je najbolj problematična. Za velike orgle je namreč potrebno prilagoditi prostor, kar pomeni poseg v arhitekturo oziroma oblikovno zaključeno celoto. Praviloma morajo ob takšnih posegih aktivno sodelovati pristojne spomeniškovarstvene službe. Vendar obstaja bojazen, da niso oskrbljene s celovitimi podatki. Tako se npr. usmerijo na določeno štukaturo, hkrati pa zanemarijo rozetno okno. Morda se ukvarjajo z arhitekturnim umeščanjem novega glasbila, ob tem pa spregledajo vrednost starega in njegovo zgodovino; morda ne poznajo dejanskih tehničnih možnosti prenove, oziroma spregledajo dejstvo, ki izhaja iz zakonodaje, da so nepremišljeno odstranjene orgle tudi tehniška dediščina; morda jim nihče ne predstavi alternativnih možnosti, npr. ohranitve starega glasbila na kakšnem drugem mestu v isti cerkvi ipd.

V organološkem smislu je torej najbolj problematično, če zmotno presojava vrednost orgel, ki se na račun novih odstranjujejo. Po naših podatkih so doslej tudi dobronamerni orglarji v Sloveniji v zadnjih 30-ih letih odstranili marsikatere zgodovinske orgle brez poglobljene in neodvisne raziskave stanja starih. Pogosto beremo, da so bile "že velikokrat popravljene in jih zato ni mogoče več popraviti". Gotovo ima vsak predmet svoj rok trajanja, a pri tem tako

po pravilu pozabljati, da gre za avtohtono dediščino, ne more zdržati prav pri vsakih orglah, ki so se jih namenili odstraniti.

Zadostovalo je mnenje uporabnikov, da so zanič, in presoja orglarja, ki si je potencialno obetal posel. Poštenega posla seveda nikomur ne očitamo. Tudi uradno imenovane pristojne komisije so se žal večkrat sklicevale druga na drugo: cerkvena na državno, in obratno. Komparativni podatki so običajno šepali. Pri Ars organi Sloveniae nam ni znano, da bi kdaj npr. zahtevale tretje mnenje, ampak so obravnavale izključno ponudbe, ki jih je preskrbel investitor. Tudi v primerih, ko so potem same pripravile projekt, so ga investitorji zaradi domnevnih finančnih razlogov le izjemoma upoštevali. Ne poznamo primera, kjer bi ob postavitvi novih orgel ali uvoženih, v tujini odvrženih orgel, kdorkoli odgovorno in istočasno pripravil pregleden restavratorski načrt za nekdanje. A ne le načrt za zgodovinske orgle same, ampak predvsem načrt njihove umestitve v nov akustični prostor.

Pri tej kategoriji posebej opozarjamo, da je hkrati s prestavitvijo potrebno prilagoditi orgle same, saj velikega glasbila ne moreš kar kamorkoli postaviti, niti zvočno niti tehnično. To lahko veliko stane, saj ob prestavitvi niso vključena le tehnična in statična dejstva ter npr. marginalnost prevozov, ampak tudi upoštevanje nove termodinamike, akustike, možnosti uglaševanja, ki je pri velikih glasbilih specifično, predvsem pa ciljne uporabe oziroma novega prihodnjega namena orgel. Na primer, če so bile neke orgle postavljene v klimatizirani koncertni dvorani, lahko temperaturne razlike, ki v obmorskih cerkvah cerkvah od tal do stropa lahko dosežejo do 9° C razlike, predstavljajo za uglaševanje v poletnih mesecih skoraj nerešljiv problem. Sploh, če je veliko jezičnikov, in če je notranjost težko dostopna. Načeloma zaradi gostote zraka občutljivo človeško uho tolerira razlike 1°C.

Če pogledamo družbeno na lokalni ravni, v praksi tak proces postavljanja neprilagojenih orgel tudi pomeni, da peščica zanesenjakov, ki si morda upravičeno želi boljših in novejših orgel, poseže v zgodovinski spomin večine ljudi in trud njihovih prednikov, ki so s tem prostorom živeli in ga soustvarjali. Če pogledamo širše družbeno, se problem potencira, če gre za pomembno dekanijsko, romarsko ali celo škofijsko cerkev. To so reprezentativne cerkve vsake škofije, države in naroda. Spodobi se jim kakovostno glasbilo (ali več glasbil), ki je zgled kakovosti podrejenim cerkvam, kakor glede glasbe določajo tudi predpisi Katoliške cerkve.

3. Vgrajeni uvoženi deli

Tretja kategorija je najmanj problematična, vendar le v primerih,

- če so upoštevana etična načela avtorstva, torej, da je na orglah navedeno, kaj je "restavrirano", namreč, restavrirati odsluženo uvoženo robo ne more veljati za zgodovinsko restavriranje,

- če se pri tem ustrezno in v skladu z zakonodajo o kulturni dediščini pripravi restavratorski načrt in restavratorsko poročilo, iz katerega je jasno, katere zgodovinske plasti je orglar restavriral, kaj pa je vgradil uvoženega,
- če je s strani odgovornih državnih ustanov poskrbljeno za nadzor, kam bo odstranjeno staro glasbilo oziroma deli kot tehniška dediščina premeščena.

Po naših podatkih obstaja na Slovenskem veliko primerljivega materiala odstranjenih orgel, ki ga je mogoče vgraditi kot začasno rešitev.

Sklep

Vsekakor podpiramo prizadevanja za dvig kakovosti orgelskega poustvarjanja, uvajanje novih koncertnih prizorišč, izpopolnjevanja ali izboljšanja inventarja šol in cerkva ter vseh drugih ustanov, kjer orgle stopajo vzporedno pot razvoju zborovske in inštrumentalne glasbe.

Vendar si upamo zagovarjati, da bi vsako prizorišče postalo bistveno bolj kakovostno in odmevno, če bomo tam poslušali nekaj, kar je povezano z domačo tradicijo. Na Slovenskem imamo izredno tradicijo orglarstva. Na severu in v osrednjem delu je povezana z t.i. dednimi deželami tisočletne kulture Habsburške monarhije. V Istri je tesno povezana z Beneško šolo, o kateri beremo že od leta 826, ko je Georgius de Venetia za takratno prestolnico Evrope Achen izdelal manjše orgle. Po doslej manj znanem obdobju od srednjega veka do renesanse, o katerem zaenkrat le slutimo ob izjemno nadpovprečnem številu zidnih upodobitev orgelskih portativov pri nas, se je orglarstvo razvijalo od svetovno znanega Križmana, preko Janečkove, Göblove in Eislove ter Nakićeve šole, do orglarjev, ki so se razvili doma, Otoničev, Rumpla, Cajhna in romantičnih Goršiča, Naraksa, Ebnerja, Milavca in sodobnejših. Priznani Dalmatinec Nakiću je velik del življenja živel takorekoč v Goriških Brdih.

Vrhunec uveljavljanja slovenskega orglarstva v svetu pa je kot rečeno, Primorec Francišek Ksaver Križman, ki je prav v baročnem času, ki ga glede orgel štejemo za najbolj pomembnega, izumil in v svetu uveljavil izjemno sintezo dalmatinsko-beneške šole in orglarskih šol habsburške monarhije.

Bi mu lahko postavili večji spomenik kot npr. orgle v njegovem slogu v eni od slovenskih katedral?

(pripravil Jurij Dobravec, 2017-10-23 in 2018-03-26)